

20 կ. թաղման համար 1. ր. պսակի համար 2—4 բուբլի. և տունը երկու փուլ ջորեն կամ ուրիշ բերք: Հաշուելով 150 տան վրայ, կտանանք այսպիսի դումար. 2 անօրհնէք և 2 գերեզմանօրհնէք $80 \times 150 = 120,00$, 20 մկրտութիւնից $20 \times 20 = 4,00$, 20 թաղումն — 20 ր. 20 պսակի համար — 40 — 80 ր. 300 փուլ ջորենն էլ 80 կոպէկով 240,00, ընդամենն 424—464, մնա 500 բուբլի. սրա վրայ աւելացնենք և մի գլխի ձրի հողը և որդիներին պարագիծներին աշխատանքը, եթէ ի հարկ է հասած են, կտանանք մի վայելուչ անասութիւն, որով կարող է կառավարուել գիւղական քահանան: Եթէ հնարաւորութիւն լինի այդ բոլորը դրամի վերածել և հարկի մէջ մտցնելով ամեն տարի ժողովուրի և ամէն ամիս իրեն ուժիկ ստացուի, այդ շատ բաւ կլինի, բայց գիւղերում գծաւարութեամբ կը մտցուի այդ կարգը:

Ոչ մի գծաւարութիւն չկայ այդպիսի մի կարգ մտցնելու գիւղական հասարակութեան մէջ, միայն հարկաւոր է մի քիչ եռանդոտ յաջորդներ և գործակալներ ունենալ և հետեւողարար հրամայող հոգեւոր կարգադրիչ իշխանութիւն, այն ժամանակ կլեքանան անասողի վէճերը և անհիմն կոխները, որ ամեն օր տեղի են ունենում մեր գիւղերում, հոգեւորականների և ժողովրդի մէջ և ահագին անջրպետ բանում երկու մարմինների մէջ. թէ ի նշգլէս վայր է ընկնում հոգեւորականութեան պատիւը և փարկը այդպիսի ընդհարումների պատճառով այդ կարող է տեսնել ամեն ոք ամեն տեղ:

Ն. սարկ. Մելիք Թանգ.

ԳՐԻԳՈՐ ԶԱՆԵԱՆ

Յուլիսի 17-ին հեռագիրը գուժեց Գրիգոր Զանչեանի մահը: Նոյն ամսի 21-ին կատարուած մեծ յուզարկաւորութիւնը, Ռուսաց և Հայոց մամուլի ցոյց տուած բուռն համակրութիւնը մի առհասարակ էր, թէ յանձին Գրիգոր Զանչեանի Ռուս հասարակութիւնը կորցնում է իւր նշանաւոր հրապարակախօսներից մէկին, իսկ հայ ժողովուրդը արդարութեան և որբերի պաշտպանին: Մենք մի քանի խօսքով միայն աշխատենք ընթերցողներին ծանօթացնել նորա արդիւնայից գործունէութեան հետ:

Գրիգոր Աւետիսեան Զանչեան ծնուած է 1851 թ., միջնակարգ ուսումն ստացել է Լազարեան ճեմարանում և 1874 թ. աւարտել իրաւաբանական ֆակուլտետը: Այնուհետեւ նա իւր կեանքը նուիրել է իրաւաբանական գրական գործունէութեան: РУССКІЙ ВѢДОМОСТИ լրագրի գլխաւոր աշխատակիցներից և հրատարակիչներից մէկն է եղել: Նորա գրական գործունէութիւնը կարելի է երկու մասի բաժանել, որպէս անդամ ռուս պետութեան և որպէս անդամ հայ ժողովրդի: Որպէս անդամ պետութեան իւր անձը նուիրել է փաթմունական թուականների դատաստանական և օրէնսդրական վերանորոգութիւնների պաշտպանութեան և լուսարանութեան: Նորա պաւ կարգի աշխատութիւնների գլուխ գործողն է ИЗЪ ЭПОХИ Великихъ реформъ մեծահասարակ դերը, որ ռուս հասարակութեան մէջ ջերմ համակրութիւն է զարթեցրել: Հէնց առաջին տարին միմեանց յետեւից երեք հրատարակութիւն ունեցաւ: Մեր ձեռքը եղած հինգերորդ հրատարակութեան սկզբում զրաւ ծանօթութիւնից իմանում ենք, որ զբից ստացուած եկամուտի մի մասը բարեգործական նպատակի պիտի նուիրուէր: Այստեղ արդէն երեւում է Զանչեանի բարութիւնն ու թշուառնե-

րի բարեկամ լինելու այն յառիւթիւնը, որ նորա կեանքի վերջին տարիներում այնքան աչքի ընկան:

Իննսուհակաս թուականների սկզբից Զանչեանի հոգու մէջ մի փոփոխութիւն է սկսուում նկատուել. նա աւելի և աւելի է հետաքրքրւում իւր ազգակիցների վիճակով: Ժամանակի հանգամանքները ուշադրաւ էին և ահա Զանչեան հանգէս է գալիս, որպէս թշուառութեան պաշտպան և բարեկարգութեան կուսակից:

Յայտնի է, թէ ի՞նչ երեղիքներ տեղի ունեցան այնուհետեւ. հազարաւոր մանուկներ մնացել էին որր կարօտ մի կտոր հացի: Զանչեան բազմաթիւ ուռւ և հայ բանասերների մասնակցութեամբ հրատարակում է իւր БРАТСКАЯ ПОМОЩЬ բնաիր ժողովածուն, որի եկամուտը յառկացնում է որբերի խնամատարութեան գործին: Նորա անսպառ և տոկուն Զանքերի շնորհիւ գործը մեծ յաջողութեամբ առաջ էր գնում. ամեն կողմից նուէրներ են թափւում և զիրքք՝ տարին հազիւ լրացած, սպառւում է և երկրորդ անգամ հրատարակւում աւելի ձոխ քան առաջինը: Երեք տարուայ ընթացքում որբերի բարեկամին յաջողել էր մօտ 60,000 ռ. հաւաքել, որ հետզհետէ Կ. Պօլսոյ Ռուսաց դեսպանի միջնորդութեամբ հայոց պատրիարքարանն էր ուղարկւում այլ և այլ քաղաքներում որբանոցներ բանալու համար: Զանչեանի հաւաքած դրամներով բացուած որբանոցների թիւը 12-ի է հասնում:

Որբանոցների հանդէս գալը մեր կեանքի մէջ ուշադրութեան արժանի երեղիքներից մէկն էր: Որբանոցներ անպակաս են եղել հին Հայոց փանքերում: Բայց անհետացել էին վերջին դարերի ընթացքում: Զ յիշելով Կ. Պօլսոյ Ս. Փրկչի մեծ հիւանդանոցը իւր ձիւղերով՝ ամբողջ Տաճկահայաստանում գոյութիւն չունէր մի հաստատութիւն, որ քրիստոնէական սիրոյ և ոգորմածութեան գաղափարի պտուղ լինէր: Դպրոցների մէջ միայն երբեմն ընդունւում էին նաեւ չքաւոր աշակերտներ: Այս պակասը մի մեծ թերութիւն էր մեր եկեղեցական կեանքի մէջ, որից օգտուում էին օտար միսիոնարները: Ահրջին դէպքերի պատ-

ճառով բնականաբար վտանգը աւելի մեծ պիտի լինէր, եթէ Զանչեան օգնութեան չհասնէր: Դորանով մեր եկեղեցին միջոց էր ստանում ինքն իւր որբերին խնամելու, որ անկարող էր առանց արտաքին օգնութեան բնիկների թշուառ կացութեան պատճառով: Զանչեանի սկսած գործը միայն ժամանակաւոր նշանակութիւն չունի մեր աչքում. այդ գործի յարատեւութիւնը մի մեծ յառաջդիմութիւն է, մեր եկեղեցական ներքին կեանքի մէջ: Այլ ծանօթ է եկեղեցու պատմութեան նորա համար պարզ կլինի, թէ ի՞նչ մեծ դեր են խաղացել քրիստոնէական հաստատութիւնները եկեղեցու բարոյական հեղինակութիւնը բարձրացնելու խնդրում: Մեր եկեղեցու վարքը բարձրացնելու միջոցներից մէկն էլ քրիստոնէական սիրոյ հիմնարկութիւնները պիտի լինին. մինչև սէր չկարողանանք ցոյց տալ դէպի մեր ժողովրդի թշուառները, որբերը սիրուել չենք կարող ճշմարտութեամբ: Զանչեանի գործը հարկւրաւոր որբերին խնամք և տգտտանարան շնորհելուց դատ՝ մի մեծ զարկ էր տալիս մեր եկեղեցու ներքին կեանքը բարձրացնելու, որ Կ. Պօլսոյ պատրիարք Սրբազան Օրմանեանի Զանքերով հետզհետէ կանոնաւոր ընթացք է ստանում:

БРАТСКАЯ ПОМОЩЬ ժողովածուի նշանակութիւնը միայն վերոյիշեալ նկատողութիւններով չէ սահմանափակւում: այդ գրքով Գրիգոր Զանչեան ուռւ հասարակութեան առաջ է գնում՝ հայոց պաշտպանութեան դատը, որ շատ անգամ անարդար յարձակումներ էր ենթարկւում: Հայի անցեալն ու ներկան հայի քաղաքակրթութիւնը նկարագրութեան նիւթ է զարձել այս ժողովածուի մէջ օտար և հայ բանասերների կողմից: БРАТСКАЯ ПОМОЩЬ-ով հանդուցեալը ոչ միայն դրամական օգնութիւն էր հասցնում որբերի խնամտարութեան համար, այլ և ուռւ ժողովրդի մէջ համակրութիւն զարթեցնում՝ դէպի խեղճ ու անպաշտպանը: Սոյն իսկ հանդուցեալի 25 ամեայ գործունէութեան յորելիանը՝ որ կատարուեցաւ 1899 թ. նոյեմ. 20-ին նպատաւոր դարձաւ ընդհանրութեան գործին:

Այս բոլորի սկզբնապատճառն այսօր այլ ևս չկայ: Կենդանի մնար Զանչեանը, ապահո-

վուած կլինէր մեր որբանոցներէ վիճակը. նորա մահուանից յետոյ ո՞վ պիտի մտածէ այդ կարեւոր գործի համար: Մեր ժողովուրդը ամեն տեղ իւր յարգանքը յայտնեց զէպի հանգուցեալի յիշատակը հոգեհանգիստ կատարելով Ս. Հոգեւոր Տիրոջ կարգադրութեան համաձայն: Կարծում ենք մեր յարգանքը ամենայն կերպով այն ժամանակ ցոյց տուած կլինենք: Երբ նորա սկսած որբերի խնամատարութեան գործը ապահով վիճակի մէջ դնենք: Զպէտք է մտանանք որ հանգուցեալը որբերին և եկեղեցուն է նուիրել ոչ միայն իւր ժամանակն ու աշխատութիւնը այլ և իւր զոյքը: Руск. Вѣдомости լրագրի՝ բաժնեակրութիւնից ստացուող արդիւնքի մի մասը կտակել է իւր սիրած որբերին մատենադարանը Մայր Աթոռին հաղարտական բուրի այլ և այլ բարեգործական հաստատութիւններէ՝ 5000 ռ. թողել է. Հոգեւոր Տիրոջ արամազրութեան որ դարձեալ ազգայնեան կամ բարեգործական նպատակներէ համար պիտի գործադրուի:

Օրհնեալ լինի Գրիգոր Զանգեանի յիշատակը:

ԵՐԿՐԱԳՈՐԺԱԿԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ

ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ.

(Նարումակութիւն) *

Թէ Ի՞նչ ԳԻՏ ԳԻՏԻՔ Է ՏԱՓԱՆԵԼ. ՀԱՂԸ **

Գեւ մինչև այժմ էլ շատ հոգաւորներ և զիւղացիներ հոգեւոր տափանքը երկրագործութեան մէջ երկրորդական բան են համարում մինչդեռ նորագոյն զիւղանտեսական փորձերը շատ պարզ կերպով ցոյց են տալիս,

որ զա մի անհրաժեշտ գործ է և պէտք է կատարուի նոյնքան խնամով, ինչքան և վարը: Տափանն ևս որի միջոցով կատարում է այդ գործողութիւնը ի թիւս այլ և այլ զիւղանտեսական գործիքների, երկրագործութեան մէջ ունի իր կարեւոր նշանակութիւնը:

Հողի պաղարկը լինելը ոչ միայն նրա բաղադրութեան, որպիսութիւնից կախումն ունի այլ և վերին շերտի կազմութիւնից որ որոշ չափով կարող է նպաստել մատչելի դարձնելու մթնոլորդի խոնավութիւնը և օդը փառած հողի ներքին մասերը թափանցելու: Ժողովրդի ունեցած այն հայեացքը թէ տափանքը երկրագործութեան համար ոչ մի էական նշանակութիւն չունի, զժրատարար մինչև այժմ էլ խորը կերպով արմատացած է, որի համար էլ մինչև ԲՎ. դարու վերջը տափանի կազմութեան մասին բոլորովին ուշք չէին դարձրել թէ արտասահմանում և թէ նուստատանում և բաւականանում էին միմիայն փայտեայ տափաններով, երբեմն միայն և այն էլ վերջերս փայտեայ ստամենի տեղ գործածելով երկաթեայ ստամեններ:

Տափանը յաճախ համարում է մի շատ անհրաժեշտ գործիք փարած հողը աւելի փափկացնելու և երեսը ցանքի համար վերջնականապէս փափկացնելու համար: Եթէ սերմերը հողի մէջ ծածկելու համար հոգադործը չունի համապատասխան գործիքներ մշնածածկիչ (запашникъ), կարող է գործ դնել դարձեալ տափան: Տափանը միեւնոյն ժամանակ արմատախիլ է անում և հաւաքում աւելորդ խոտերը և խոտնում հողի հետ զանազան պարարտացուցիչ նիւթեր, կորատում է ծիւղերը և արմատախիլ անում մոմուռներ և այսպէս մաքրում կամ թարմացնում է մարդաշահութիւնը: Ասան նաև սխալ կարծիք յայտնողների որոնք տափանքը բացարձակապէս փնասաւար են համարում իր տափանը չորացնում ցամաքեցնում է հողը բայց ինչհետեւ ակր տափաներով՝ հողը աւելի միջոց կունենայ իր մէջ խոնավութիւն պահելու:

Տափանը միայն այն ժամանակ կարող է սպասած օգուտը տալ երբ զիտեն նրա գոր-

1. Մշակ № 151.

* Տես Աւարտ համար է. եր. 361:

** Այս գործողութիւն կատարող գործիք կայաց մէջ զանազան քեղերում զանազան անուններ ունի, փոքրիկ դրմիկ, մանկիւն և այլն: